

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
відділ історії зарубіжної філософії
сектор історії східної філософії

31 жовтня 2023, 16:00

СЕМІНАР ДОСЛІДНИКІВ СХІДНИХ ФІЛОСОФІЙ

Засідання СХЛІІ

приєднатися до конференції Zoom можна за покликанням:

<https://us02web.zoom.us/j/5283166054?pwd=U1dmSVFPMHVpTnJBWEpUNmZuUmk4dz09>

або <https://us02web.zoom.us/join> ID: 528 316 6054, пароль: TNHvU9

Тема доповіді:

**«Метафора відображення і концепт рефлексії
в сучасних дослідженнях
кашмірського шиваїзму»**

Доповідач:

Іван Улітко, аспірант,
Інститут філософії
імені Г.С. Сковороди НАНУ

ЗАПРОШУЄМО УСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ!

Див.: www.tdsf.kiev.ua/

http://community.livejournal.com/ukr_asia_philos

<http://www.facebook.com/OrientalPhilosophiesSeminarKyivUkraine>

ТЕЗИ

Теорія рефлексії (відображення) – стандартна модель індійської філософії для споглядання природи реальності. Питання, що автори вирішують, застосовуючи концепт рефлексії: в якій мірі є реальними емпіричні феномени та їхнє відображення? Розуміння відображення *пратибімба*, як метафори рефлексії *вімарша*, необхідне для розуміння концепту рефлексії в текстах кашмірських шиваїтів (КШ). У цій доповіді розглянемо сучасні дослідження найвідоміших текстів традиції: “Тантралоки” (ТЛ) Абгінавагупти (АГ) та “Ішвара-пратьябгіджня-карики” (ІПК) Утпаладеви (УД). Метафора віддзеркалення та реальність відображеного у дзеркалі моно-свідомості (Шіви) – абсолютно необхідна для розуміння онтологій УД та АГ.

АГ використовує ідею рефлексії в двох сенсах: *вада* – спосіб обмірковування та *ньяя* – максима, пояснювальне порівняння. Ці два способи взаємодоповнюючі, такі метафори є основами доктрин. Доктрина відображення *пратибімба-вада* описана АГ у третій главі ТЛ (60 шлок) і цього року перекладена англійською Марком Дичковським разом з єдиним повним коментарем Джаяратхі.

Цінність метафори віддзеркалення свідомістю для Абгінавагупти:

а. Гарне порівняння як для моністичної філософії КШ – у свідомості як у єдиному дзеркалі відображається вся множина об’єктів. Утпаладева до АГ використав метафору відображення у дзеркалі свідомості для пояснення відмінності недуального погляду КШ від попередніх. Багатоманітність і самотність зовнішніх об’єктів поєднується у відображенні в цьому дзеркалі. Різниця відображення дзеркала фізичного і дзеркала свідомості – нескінченна вимірність останнього;

б. Розвиток порівняння дзеркала і свідомості: перше відображає форму, друге – форму і всі інші властивості об’єктів;

с. Якісне відображення – таке як у незабрудненого (*нірмальья*) дзеркала (*дарпана*);

д. Йогараджа, коментуючи АГ (ТЛ, Розділ 3), відмічає, що роздільність органів чуттів і їхнього контенту ілюзорна в тій самій мірі, що й ілюзорна глибина відображення в плоскому дзеркалі;

е. І. Рат’є вбачає інші сенси для аналогії свідомості зі дзеркалом:

і. Дзеркальність – це про пластичність свідомості до відображення;

ii. Це порівняння сотеріологічне для авторів КШ.

Рефлексія за АГ та УД – основні властивості:

М. Каул, аналізуючи АГ ТЛ, Розділ 3, відмічає, що рефлексія там двоетапна і самогенеруюча. Перший рівень відображення відбувається там, де *пракаша* (світло свідомості) відображається у *вімарші* (рефлексивному усвідомленні), як обличчя в дзеркалі. Другий рівень відображення відбувається там, де рефлексія *вімарша*, яка є нічим іншим, як розширеною формою самої *пракаші*, відбивається назад у *пракаші*. Однак цього не відбувається у випадку з дзеркалом, оскільки обличчя байдуже до отримання відображення через свою

нечисту природу. В обох випадках рефлексія відбувається в самій *пракаші*. Відображення (*прати-бімба*), яке нас цікавить, є самогенеруючим і не обов'язково потребує прототипу (*бімба*). Інакше кажучи, свідомість за АГ, згідно М. Каулом, нескінченно вимірна потенція до рефлексії досвіду. Онтологія АГ – світло рефлексійного усвідомлення – прояв природи того світла свідомості, котре також освітлює реальність феноменів.

Першочерговий атрибут рефлексії – не-забрудненість (*нір-малата*). М. Каул вбачає, що свідомість має унікальну властивість до відображення об'єктів в собі, оскільки має властивість абсолютної чистоти на противагу іншим об'єктам. І. Ратьє зазначає, що УД і АГ надають дзеркалам і свідомості властивість прозорості (“*limpidity*”, за пер. І. Ратьє терміну *нірмалата*, котру частіше перекладають як незабрудненість), на противагу *наяікам* (логікам), згідно з котрими ці властивості застосовуються тільки для фізичних об'єктів.

І. Ратьє аналізує погляди його попередника УД, котрий в ІІ стверджує, що свідомість вміщує в собі всі об'єкти і залишається єдиною як (багатовимірне) дзеркало, що не розколюється. *Вімарша* (усвідомлення, “реалізація” за пер. Ратьє) – акт свідомості (Шіви), коли вона усвідомлює (рефлексує) свій контент (сутності – об'єкти чи ідеї). Рефлексії онтологічно реальні і є одночасно відмінними від рефлексуючого суб'єкту та такими, що існують лише всередині його рефлексії.

Згідно з С. Тамілсіною, УД в ІІІ вритті стверджує, що *вімарша* має форму воління до відображення об'єкту (“затемненого та такого, якого неможна виміряти”). *Джняна* (знання) має форму висвітлення, *вімарша* (рефлексія) – внутрішня властивість висвітлення, якій властива воля до такого висвітлення. *Джняна* – завжди *вімарша*, без неї лише неусвідомленість. АГ, “Ішвара-пратьябгіджня-вівриті-вімаршині” (ІІВВ) – нема *вімарші* (рефлексії) без агентності суб'єкту.

Вімарша можлива лише за умови *сватантрії* - своє-свободи-бажання.

Також Тамілсіна стверджує зсув у АГ причинно-наслідкового зв'язку – не об'єкт є причиною до відрефлексованого свідомістю його образу, але воля божественного до самопроявлення об'єкту в свідомості є такою причиною.

Цей автор згідний з А. Сандерсоном у тому, що АГ розвиває аспект самобачення (*наш'янті*) мови (*вач*) у Бгартригарі. Він же вважає, що рефлексія і саморефлексія у цих авторів КШ – синоніми. Дж. Каммінг підтверджує цю тотожність в УД у ІІК: свідомість = самосвідомість. Основна природа свідомості – саморефлексія.

Каммінг порівнює погляди КШ на рефлексію (*вімарша*) з конкуруючими школами. Так, ньяя-сутра визначає рефлексивне усвідомлення (*вімарша*) як сумнів (*самшая*), котрий виникає при порівнянні тези та антитези. Також він зауважує, що УД та АГ протиставили буддистам-саутрантикам погляд на свідомість як таку, що має свободу волі обирати, які об'єкти відображати. Інакше, якщо всі зовнішні об'єкти мають власну реальність, то вони обмежують свободну волю свідомості обирати, що відображати в собі.

Цікавим є погляд естетично-орієнтованої італійської школи дослідників КШ. Згідно Р. Торелли та Р. Інолі, досвід рефлексії (*вімарша*) за ІІВВ уможливлений переживанням *чаматкари* – подивом, котрий за Інолі є також базою для естетичного досвіду.